

Historical Sociology of Iran:

A Critical Approach To Prof. Katouzian's Works

ابهام «سیاست» در نظریه استبداد ایرانی

عطا محامد تبریز

ata_mohamedtabriz@yahoo.com

همایون کاتوزیان جزو معدود اندیشمندان ایرانی است که در راستای شناخت تاریخ و جامعه ایران سعی در پی افکندن یک سامانه نظری داشته است. ماحصل تلاش کاتوزیان نظریه چند کانونی «استبداد ایرانی» است. این نظریه مفاهیم متعددی را در دل خود گنجانده است و مدعای آن دارد که این مفاهیم را می‌توان در تمام طول تاریخ ایران مشاهده کرد. اما زمانی که به تاریخ معاصر ایران می‌رسد وی هم بر تعداد مفاهیم به کار رفته در این نظریه افزوده و هم مضامین آن‌ها را بسط می‌دهد. ما در این مقاله نظریه کاتوزیان را به دو دوره قبل و بعد از مشروطه تقسیم کرده و بر دوره پس از مشروطه این نظریه متمرکز خواهیم شد. مقاله به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که نظریه استبداد ایرانی چه امکان‌ها و کاستی‌هایی برای فهم دولت/حکومت بعد از مشروطه (معاصر) در ایران دارد؟ برای پاسخگویی به این سؤال ابتدا مروری خواهیم کرد بر نقدهای موجود بر آثار کاتوزیان، تا اولاً نشان دهیم که اغلب نقدهای موجود بر چهارچوب نظری کاتوزیان متمرکزاند و ثانیاً این نقدها عموماً مربوط به ایران پیش از مشروطه است. سپس خواهیم کوشید تا با شکافتن مفاهیم عمده سیاسی نظریه استبداد ایرانی یعنی: مردم، دولت و قانون امکان‌ها و کاستی‌های موجود در این مفاهیم را (آنچنان که کاتوزیان شرح داده) برای خوانش تاریخ معاصر ایران برجسته سازیم.